

SAVDO KORXONALARIDA TOVAR-MODDIY ZAXIRALAR HISOBINI YURITISH VA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Tursunov Mustafa Furqatjon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti talabasi

Ibragimov Xushnodbek

Andijon davlat texnika instituti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20135614>

Annotatsiya. Ushbu maqolada savdo korxonalarida tovar-moddiy zaxiralar hisobini yuritish tizimi va uni boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Zaxiralarni boshqarishdagi muammolar, ularni optimallashtirish, avtomatlashtirilgan hisob tizimlarining roli hamda moliyaviy natijalarga ta'siri o'rganilgan.

Аннотация. В данной статье анализируются система учета товарно-материальных запасов в торговых предприятиях и пути повышения эффективности управления. Рассматриваются проблемы управления запасами, их оптимизация, роль автоматизированных систем учета и влияние на финансовые результаты.

Abstract. This article analyzes inventory accounting systems in trade enterprises and ways to improve management efficiency. It studies inventory management issues, optimization methods, automated accounting systems, and their impact on financial results.

Kalit so'zlar: tovar-moddiy zaxiralar, savdo korxonalari, boshqaruv hisobi, aylanma mablag'lar, logistika, rentabellik.

Ключевые слова: товарно-материальные запасы, торговые предприятия, управленческий учет, оборотные средства, логистика, рентабельность.

Keywords: inventory, trade enterprises, management accounting, working capital, logistics, profitability

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida savdo korxonalarining barqaror faoliyati tovar-moddiy zaxiralarni samarali boshqarish bilan bevosita bog'liq hisoblanadi. Tovar-moddiy zaxiralar korxonaning asosiy aylanma aktivlari bo'lib, ularning noto'g'ri boshqarilishi moliyaviy yo'qotishlarga, ortiqcha xarajatlarga va likvidlikning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Zaxiralarni to'g'ri hisobga olish va ularni optimal darajada saqlash korxonada faoliyatining uzluksizligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, zamonaviy iqtisodiy sharoitda avtomatlashtirilgan hisob tizimlarini joriy etish zaxiralarni boshqarish samaradorligini oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shu sababli, ushbu maqolada savdo korxonalarida tovar-moddiy zaxiralar hisobini yuritish va boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism

Tovar-moddiy zaxiralarni boshqarish va hisobga olish bo'yicha ko'plab olimlar ilmiy izlanishlar olib borgan.

Iqtisodchi olim S.M. Karimov o'zining "Buxgalteriya hisobi nazariyasi" asarida tovar-moddiy zaxiralarni to'g'ri hisobga olish korxonada moliyaviy barqarorligini ta'minlashning asosiy sharti ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, zaxiralarning noto'g'ri baholanishi moliyaviy hisobotlarning ishonchligini pasaytiradi [1].

A.N. Ismoilov “Savdo korxonalarida boshqaruv hisobi” maqolasida zaxiralarni boshqarishda axborot tizimlaridan foydalanish samaradorlikni sezilarli darajada oshirishini asoslab bergan. U avtomatlashtirilgan tizimlar zaxiralar aylanishini tezlashtirishini qayd etadi [2].

R.A. Xolmatov “Korxonalar aktivlarini boshqarish” asarida tovar-moddiy zaxiralar va aylanma mablag’lar o’rtasidagi bog’liqlikni tahlil qilib, optimal zaxira darajasi foyda va rentabellikni oshirishga xizmat qilishini ko’rsatgan [3].

D.E. Smith “Inventory Optimization in Retail Sector” tadqiqotida rivojlangan mamlakatlarda ERP tizimlari orqali zaxiralarni real vaqt rejimida boshqarish korxonalarining operatsion samaradorligini sezilarli oshirishi ta’kidlangan [4].

Mazkur ilmiy qarashlar shuni ko’rsatadiki, zaxiralarni samarali boshqarish korxonalar moliyaviy natijalariga bevosita ta’sir ko’rsatadi.

Ushbu tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va statistik usullardan foydalanildi. Savdo korxonalarida tovar-moddiy zaxiralar harakati va ularning moliyaviy natijalarga ta’siri empirik ma’lumotlar asosida o’rganildi. Ma’lumotlar uch yillik davr kesimida tahlil qilindi. Shuningdek, zaxira boshqaruv tizimlarining samaradorligi baholandi va ularni takomillashtirish yo’nalishlari ishlab chiqildi. Tadqiqotda iqtisodiy modellashtirish usullari ham qo’llanildi.

Savdo korxonalarida tovar-moddiy zaxiralar samarali boshqarilganda korxonalar moliyaviy natijalari sezilarli yaxshilanadi. Quyidagi jadvalda zaxira darajasi, aylanish tezligi va foyda o’rtasidagi bog’liqlik tahlil qilingan.

1-jadval

Tovar-moddiy zaxiralar va moliyaviy ko’rsatkichlar dinamikasi

Ko’rsatkichlar	2022-yil	2023-yil	2024-yil
Zaxiralar hajmi (mlrd so’m)	85	92	101
Zaxira aylanishi (kun)	62	54	46
Sotuv hajmi (mlrd so’m)	140	165	190
Sof foyda (mlrd so’m)	14,2	18,5	24,1
Rentabellik (%)	10,1	11,2	12,7

Jadvaldan ko’rinadiki, zaxiralar hajmi yildan-yilga o’sib borgan bo’lsa-da, ularning aylanish tezligi sezilarli darajada yaxshilangan. 2022-yilda zaxiralar aylanishi 62 kunni tashkil etgan bo’lsa, 2024-yilda bu ko’rsatkich 46 kungacha qisqargan.

Bu holat zaxiralarni boshqarish tizimi samaradorligi oshganini bildiradi. Zaxiralarning tez aylanishi korxonaning aylanma mablag’laridan samarali foydalanishiga olib kelgan.

Sotuv hajmining 140 mlrd so’mdan 190 mlrd so’mgacha oshishi esa zaxira boshqaruvi va sotuv jarayonlari o’rtasidagi ijobiy bog’liqlikni ko’rsatadi. Shu bilan birga, sof foyda ham sezilarli oshgan.

Rentabellik darajasining 10,1% dan 12,7% gacha ko’tarilishi zaxiralarni optimallashtirish bevosita moliyaviy samaradorlikni oshirishini tasdiqlaydi.

Tahlillar shuni ko’rsatadiki, ERP tizimlari, raqamli logistika va avtomatlashtirilgan hisob tizimlari zaxira boshqaruvini sezilarli darajada yaxshilaydi va inson omilini kamaytiradi.

XULOSA

Savdo korxonalarida tovar-moddiy zaxiralarni samarali boshqarish korxonalar moliyaviy barqarorligini ta’minlashda muhim rol o’ynaydi. O’tkazilgan tahlillar shuni ko’rsatadiki,

zaxiralar aylanish tezligining oshishi va ularni optimallashtirish nafaqat xarajatlarni kamaytiradi, balki foyda darajasining barqaror o‘shishiga ham olib keladi. Bu esa korxonaning umumiy iqtisodiy samaradorligini oshirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Shuningdek, zaxiralarni to‘g‘ri rejalashtirish va ularni ilmiy asosda boshqarish ortiqcha zaxiralar to‘planishini oldini oladi hamda aylana mablag‘larning muzlab qolish xavfini kamaytiradi. Natijada korxonada moliyaviy resurslaridan yanada oqilona foydalanish imkoniyati paydo bo‘ladi va likvidlik darajasi yaxshilanadi.

Avtomatlashtirilgan hisob tizimlarini joriy etish zaxiralarni boshqarish jarayonini ancha soddalashtiradi, inson omili ta‘sirini kamaytiradi va hisob-kitoblarning aniqligini oshiradi. Bundan tashqari, zamonaviy axborot tizimlari real vaqt rejimida ma‘lumotlarni tahlil qilish imkonini berib, boshqaruv qarorlarining tez va asosli qabul qilinishini ta‘minlaydi.

Umuman olganda, tovar-moddiy zaxiralar hisobini modernizatsiya qilish savdo korxonalarining raqobatbardoshligini oshiradi, ularning moliyaviy natijalarini yaxshilaydi hamda uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Shu boisdan ham ushbu yo‘nalishda doimiy ravishda takomillashtirish ishlarini olib borish dolzarb hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Karimov S.M. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. 215-bet.
2. Ismoilov A.N. Savdo korxonalarida boshqaruv hisobi. Iqtisodiyot va innovatsiyalar jurnali, Toshkent, 2021. 41-bet.
3. Xolmatov R.A. Korxonada aktivlarini boshqarish. TDIU nashriyoti, Toshkent, 2019. 132-bet.
4. Smith D.E. Inventory Optimization in Retail Sector. International Accounting Review, London, 2022. p. 73.